

v dejakych galuzjah nauky v sviti ta v Ukraini. Nauka ta naukoznavstvo, 1, 52–56.

11. Meh, O. A. (2006). Prognozno-analitychni doslidzhennja problem ta mozhlyvostej farmacevtychnoi' galuzi Ukrainy. Nauka ta naukoznavstvo, 3, 33–43.

12. Zajchenko, N. Ja., Grycenko, N. O. (2006). Informacijnyj monitoring rozvytku medychnyh nauk v Ukraini (na bazi referatyvnyh resursiv NBUV). Naukovi medychni biblioteki – priorytety rozvytku i perspektyvy: Materialy nauk. prakt. konf. Kyiv, 38–46.

13. Burchyns'kyj, S. G. (2009). Naukometrychnyj analiz suchasnyh priorytetiv i tendencij rozvytku geriatrychnoi' nevrologii' ta psyhiatrii'. Problemy starenija y dolgoletija, 18 (1), 97–103.

14. Chizhenkova, R. A. (2008). Mathematical analysis of bibliometrical indices of neurophysiological investigations of action electromagnetic fields (Medline-Internet). System technology, 6, 3–9.

15. Pavlychenko, Ju. V. Naukometryja kak yinstru-ment ocenky elektronnyh resursiv. Available at: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/86.pdf>

16. Nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 14.09.2011 r. № 1057 "Pro zatverdzhennja Pereliku naukovykh special'nostej" (2011). Zakonodavstvo Ukrainy. Available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1133>

17. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.03.2012 r. № 294 "Dejaki pytannja vyznachennja serednostrokovykh priorytetnyh naprjamiv innovacijnoi' dijal'nosti zagal'noderzhavnogo rivnja na 2012–2016 roky" (2012). Zakonodavstvo Ukrainy. Available at : <http://zakon.rada.gov.ua/go/294-2012-p>

18. Kvasha, T. K., Zadorozhnjaja, G. P., Paladchenko, E. F. (2014). Nauchno-tehnycheskoe obespechenye strategicheskogo pryorytetnogo napravlenija ynnovacyonnoj dejatel'nosti v Ukraine "Razvytye sovremennyh ynfarmacyonnyh, kommunykacyonnyh tehnologij, robototehnyky". Razvytye ynfarmacyy y gosudarstvennoj systemy nauchno-tehnycheskoj ynfarmacyy (RYNYTY–2014). Minsk: OYPY NAN Belarusy, 93–98.

19. Zadorozhnja, G. P., Kvasha, T. K., Paladchenko, O. F., Novic'ka, G. V. (2014). Ocinka dijal'nosti naukovykh ustanov Ukrainy z vykorystannjam monitoryngu dysertacijnyh robit ta indeksiv cytuvannja. Problemy nauky, 3, 14–19.

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор Потапенко В. Г.
Дата надходження рукопису 20.07.2015*

Задорожня Галина Петрівна, кандидат ветеринарних наук, старший науковий співробітник, Відділ прогнозування науково-технологічного розвитку, Український інститут науково-технічної і економічної інформації, вул. Горького, 180, м. Київ, Україна, 03680
E-mail: zador@uinte.kiev.ua

Кваша Тетяна Констянтинівна, відділ прогнозування науково-технологічного розвитку, Український інститут науково-технічної і економічної інформації, вул. Горького, 180, м. Київ, Україна, 03680
E-mail: tkvasha@mail.ru, kvasha@uinte.kiev.ua

Паладченко Олена Федорівна, відділ прогнозування науково-технологічного розвитку, Український інститут науково-технічної і економічної інформації, вул. Горького, 180, м. Київ, Україна, 03680
E-mail: paladchenko@uinte.kiev.ua

УДК 332.025.12

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.48399

ДОСЛІДЖЕННЯ УЗГОДЖЕНОСТІ ТА СИСТЕМНОСТІ У ЗАПРОВАДЖЕННІ РЕГУЛЯТОРНИХ ЗАХОДІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

© Т. А. Кулаковська

В статті досліджено ефективність застосування інструментів регуляторного впливу на розвиток аграрної сфери за основними її складовими: аграрним виробництвом, аграрною інфраструктурою та споживачами продукції за період 1995–2012 рр. Визначені періоди підвищеного (зниженого) впливу держави на розвиток аграрної сфери. Встановлена наявність зв'язку між регуляторними заходами та результатами функціонування аграрної сфери зі значним часовим лагом

Ключові слова: регуляторні заходи, бюджетні трансферти, прямі виплати, підтримка ринкової ціни, субсидії

In the article it is investigated the effectiveness of the instruments of regulatory impact on the development of agricultural sector on its main components: agricultural production, agricultural infrastructure and consumers for the period 1995–2012. Periods of increased (reduced) state influence on the development of the agricultural sector are defined. The link between regulatory measures and results of operation of agricultural sector with a significant time lag is established

Keywords: regulatory measures, fiscal transfers, direct payments, market price support, subsidies

1. Вступ

Стало звичним вважати аграрний сектор таким, що потребує постійної фінансової допомоги з

боку держави. Це обґрунтовується особливими умовами функціонування сільського господарства, серед яких природно-кліматичні умови і сезонність агрови-

робництва, нетривалий термін зберігання продуктів, недостатність оборотних коштів, які «вимиваються» внаслідок тривалого диспаритету цін, застаріла техніко-технологічна база та несприятливі умови для інвестування сектору та ін., та неможливістю самостійно без допомоги держави подолати кризові явища. За період існування незалежної України науковці виділяють декілька періодів реформування аграрного сектору (I етап – 1991–1994 рр., II етап – 1995–1997 рр., III етап – 1998–2008 рр., IV етап – 2009–2011 рр., V етап – 2012 р. по теперішній час [1, 2]. Однак, реформування не може тривати безкінечно. Кожний регуляторний захід має чітко визначену мету, завдання, терміни виконання, обґрунтовано визначену суму фінансових коштів для реалізації заходу, очікувані показники розвитку галузі та механізм контролю за виконанням поставлених завдань. Якщо в галузі не були вирішені окреслені проблеми, заради вирішення яких впроваджувалися реформи, то об'єктивно постає питання доцільності, своєчасності та системності впроваджуваних регуляторних заходів. Постає питання необхідності переформатування загальної аграрної політики, з дотаційності за рахунок прямих заходів регулювання до непрямого регулювання за рахунок узгодженої та збалансованої дії податкових, кредитних, цінових та інших важелів впливу. Для визначення ефективного та дієздатного механізму регулювання розвитку аграрного сектора слід на першому етапі дослідити генезис регуляторних заходів, які впроваджувались в аграрному секторі протягом всього періоду існування незалежної України. Це обумовило мету та завдання дослідження.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Дослідженнями з питань реформування аграрного сектору економіки України займалися такі видатні науковці як М. Дем'яненко [3], П. Гайдуцький [2], О. Могильний [4], Б. Пасхавер [5], П. Саблук [1] та ін. В наукових працях І. Кобути, О. Могильного, Д. Міщенко [6] значна увага приділяється методологічним та методичним засадам обґрунтування рівня та оцінки ефективності державної підтримки сільськогосподарства. Дослідженнями проблеми цінового диспаритету в аграрному секторі ті інших пов'язаних галузях займалися такі науковці як П. Саблук, В. Валентинов, М. Корецький, О. Овчинников, Б. Черняков та ін. [7]. Але залишаються невирішеними питання доцільності та ефективності використання заходів прямого регулювання та розробки та впровадження дієвого, націленого на підтримку ринкового балансу попиту та пропозиції механізму непрямого регулювання аграрного сектору.

3. Об'єкт, мета та завдання дослідження

Об'єктом дослідження є структурні зміни в застосуванні регуляторних заходів щодо підтримки розвитку аграрної сфери в Україні. Мета дослідження – виявлення закономірностей між розвитком аграрної сфери та державними регуляторними заходами сукупної підтримки аграрної сфери України – зумовила необхідність вирішення таких завдань:

1. Дослідити структурні зміни у використанні регуляторних заходів щодо підтримки розвитку аграрної сфери в контексті її складових: аграрного виробництва, аграрної інфраструктури та споживачів.

2. Встановити періоди підвищеного (зниженого) регуляторного впливу на розвиток аграрної сфери та визначити фактори, що обумовили зміни.

3. Дослідити наявність кореляційних зв'язків між регуляторними заходами у аграрній сфері та результатами діяльності аграрного сектору економіки України.

4. Методи дослідження ефективності регуляторних заходів з підтримки розвитку аграрної сфери

Ефективність регуляторних заходів щодо підтримки розвитку аграрної сфери може бути визначена за кожним окремим заходом (податкові пільги, субсидії на використанні електроенергії, часткова компенсація вартості будівництва теплиць тощо), за програмами розвитку, за регіональним критерієм та в цілому за всією аграрною сферою.

Найбільш уніфікованим, широко застосовуваним, сучасним методологічним підходом в дослідженні ефективності впроваджуваних регуляторних заходів є стандартна методика, розроблена Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для вимірювання фінансової вартості державних трансфертів у аграрну сферу з метою порівняння інтервенцій, які здійснюють держави задля досягнення цілей аграрних політик країн-членів ОЕСР [8]. Розрахунки за цією методикою проводяться і для країн, які не входять до складу ОЕСР. Особливістю методики є її комплексність, так як оцінка ефективності впроваджуваних регуляторних заходів здійснюється за всіма складовими аграрної сфери: аграрним виробництвом, аграрною інфраструктурою та споживачами продукції, які виступають отримувачами трансфертів.

Узагальнюючим показником в методиці є показник сукупної підтримки аграрної сфери (*Total Support Estimate (TSE)*). Оцінка підтримки сільськогосподарських товаровиробників здійснюється за допомогою комплексного показника підтримки сільгоспвиробників (*Producer Support Estimate (PSE)*), який враховує наслідки впровадження як прямих (державні субсидії сільгоспвиробникам), так і непрямих (підтримка ринкових цін) регуляторних заходів.

Показником впливу державних заходів, спрямованих на підтримку аграрної сфери на умовах споживання сільгосппродукції є показник підтримки споживачів (*Consumer Support Estimate (CSE)*). Він характеризує річну вартість сукупних трансфертів споживачам сільськогосподарської продукції, які є наслідком державної політики підтримки сільського господарства.

Методика ОЕСР враховує також опосередкований вплив на сільське господарство через державну підтримку аграрної інфраструктури (загальних послуг для сільського господарства).

Річна вартість сукупних державних трансфертів на фінансування досліджень та розробок, аграрної освіти, інспекційних послуг, інфраструктури, маркетингу та просування продукції на ринку, утримання державних установ та інших загальних послуг враховується через показник оцінки підтримки загальних послуг (*General Services Support Estimate (GSSE)*).

Методика оцінки підтримки виробників сільськогосподарської продукції дозволяє здійснювати оцінку ефективності державних заходів в аграрній сфері країни у динаміці, оцінити структурні зміни в аграрній політиці, встановити вплив регуляторних заходів на показники розвитку аграрного сектора та економіки країни.

5. Результати дослідження ефективності регуляторних заходів в аграрній сфері України

За період з 1995 по 2012 рік сукупна підтримка аграрної сфери тричі мала негативне значення: у 1995, 1996 та 2011 роках. Негативне значення сукупного показника може бути отримано лише за рахунок одного фактору – підтримки ринкової ціни (перевищення світових цін над внутрішніми), який відображає низьку ефективність непрямих регуляторних заходів (торговельної, митної, податкової політики тощо).

Частка сукупної підтримки аграрної сфери у ВВП має циклічну тенденцію: досягає найбільшого значення через кожні чотири роки (1997, 2001, 2005, 2009 роки). Найбільше значення 3,32 % досягає показник у 1997 році.

Таблиця 1

Динаміка показників сукупної підтримки аграрної сфери України у розрізі отримувачів трансфертів [9–11]

Рік	Сукупна підтримка аграрної сфери (TSE), млн грн	Частка TSE від ВВП, %	Сукупна підтримка сільськогосподарства за складовими:					
			Показник підтримки виробників		Показник підтримки інфраструктури		Трансферти споживачам з бюджету	
			Сума, млн грн	Структура, %	Сума, млн грн	Структура, %	Сума, млн грн	Структура, %
1995	-3889,78	-7,14	-4325,8	-111,21	436,03	11,21	0	0
1996	-2964,6	-3,64	-3586,5	-120,98	621,91	20,98	0	0
1997	3095,19	3,32	2588,7	83,64	506,82	16,37	0	0
1998	1890,61	1,84	1379,7	72,98	510,91	27,02	0	0
1999	1187,81	0,91	592,9	49,92	594,86	50,08	0	0
2000	611,39	0,36	203,3	33,25	408,07	66,74	0	0
2001	4102,47	2,01	3500,3	85,32	602,17	14,68	0	0
2002	887,17	0,39	-50,3	-5,67	937,5	105,67	0	0
2003	1488,24	0,56	6,9	0,46	1481,3	99,53	0	0
2004	4074,21	1,18	2153,2	52,85	1921	47,15	0	0
2005	13539,32	3,07	10682,8	78,90	2856,5	21,10	0	0
2006	14645,09	2,69	12072,8	82,44	2572,3	17,56	0	0
2007	7802,66	1,08	4437	56,87	3365,7	43,14	0	0
2008	9297,97	0,98	5535	59,53	3763	40,47	0	0
2009	18626,42	2,04	14842,4	79,68	3784	20,32	0	0
2010	21468,82	1,98	16602	77,33	4866,8	22,67	0	0
2011	-8449,41	-0,64	-13833,5	-163,72	5384,1	63,72	0	0
2012	10069,72	0,74	3878,5	38,52	6191,2	61,48	0	0

Найбільша частка у сукупній підтримці аграрної сфери припадає на підтримку виробників сільськогосподарської продукції. Лише у 2000, 2002-2003 та 2012 роках частка трансфертів на підтримку розвитку інфраструктури перевищувала показник підтримки виробників. Показовим є той факт, що в Україні зовсім не застосовується такий засіб підтримки, як трансферти споживачам з бюджету. Підтримка аграрної сфери здійснюється переважно через підтримку виробників.

Підтримка сільськогосподарських товаровиробників в Україні здійснюється у таких напрямках: підтримка ринкових цін та підтримка через надання державних субсидій, представлених декількома групами виплат, що здійснюються на основі виробництва продукції (на 1 тону продукції), на основі вико-

ристання ресурсів, на основі посівних площ (П), поголів'я скота (Пс), надходжень (В) або виручки (Д) сільгоспвиробника (із застосуванням поточних значень з вимогою виробництва продукції).

Динаміка підтримки на основі виробництва продукції на протязі періоду з 1995 по 2010 рік коливається в межах (-10 000) млн грн до 10 000 млн грн, отримуючи позитивне значення лише 7 разів: у 1997–1998, 2001, 2005–2006, 2009–2010 роках (рис. 1). У 2011 році цей показник різко знизився та отримав найбільше за всі досліджувані роки від'ємне значення (-27 338,51 млн грн). Прями виплати з бюджету на 1 тону продукції здійснювалися з 1996 по 2012 рік, поступово зростаючи до 2008 року. З 2009 по 2012 рік відбувалося хаотичне підвищення та зниження показника.

Таблиця 2

Динаміка результатів впровадження регуляторних заходів в аграрному виробництві та структура напрямів підтримки [9–11]

Рік	Оцінка підтримки виробника (PSE), млн грн	Структура підтримки виробника, %			
		Підтримка ринкової ціни (ПРЦ)	Підтримка на основі виробництва продукції	Підтримка на основі використання ресурсів	Виплати на основі поточних П/Пс/В/Д, з вимогою виробництва продукції
1995	-4325,8	-131,3	0,0	12,5	18,8
1996	-3586,5	-133,6	0,0	20,5	13,1
1997	2588,7	72,4	1,9	14,5	11,3
1998	1379,7	40,4	15,0	26,6	18,0
1999	592,9	-418,8	40,2	143,1	335,5
2000	203,3	-1083,6	207,9	286,1	689,6
2001	3500,3	15,6	19,9	24,6	40,0
2002	-50,3	-8127,1	1494,8	3609,5	2922,7
2003	6,94	-60139,2	7866,0	32036,0	20337,2
2004	2153,2	-182,0	73,8	114,4	93,8
2005	10682,8	40,2	20,7	25,1	14,0
2006	12072,8	34,2	18,6	23,1	24,2
2007	4437	-121,4	82,5	85,6	53,3
2008	5535	-96,5	74,6	80,8	41,1
2009	14842,4	27,9	9,3	57,2	5,6
2010	16602	13,3	12,4	57,5	16,9
2011	-13833,5	-197,9	0,3	75,0	22,6
2012	3878,5	-327,8	15,4	322,3	90,0

Рис. 1. Динаміка підтримки сільгоспвиробників на основі виробництва продукції, млн грн.

На рис. 2 наведена в динаміці структура показника підтримки сільськогосподарських товаровиробників України, яка здійснюється на основі обсягів виробництва продукції.

Дослідження структури регуляторних заходів підтримки виробників показало, що спостерігається помітна циклічність у результатах з періодичністю в 2 роки (зміна від позитивних значень до негативних). Найбільша частка у структурі припадає на показник підтримки ринкової ціни, який саме і має циклічну складову. Від'ємне значення показника підтримки сільськогосподарського товаровиробника, яке спостерігається у більшості років досліджуваного періоду, отримано за рахунок незваженої цінової та зовнішньоторговельної політики.

Слід також визначити той факт, що у роки значного перевищення внутрішніх цін над світовими,

коли весь тягар за високі ціни на продукцію було перенесено на споживача, у бюджеті не передбачалися трансферти споживачам, а навіть навпаки додатково галузь фінансувалася через прями механізми підтримки.

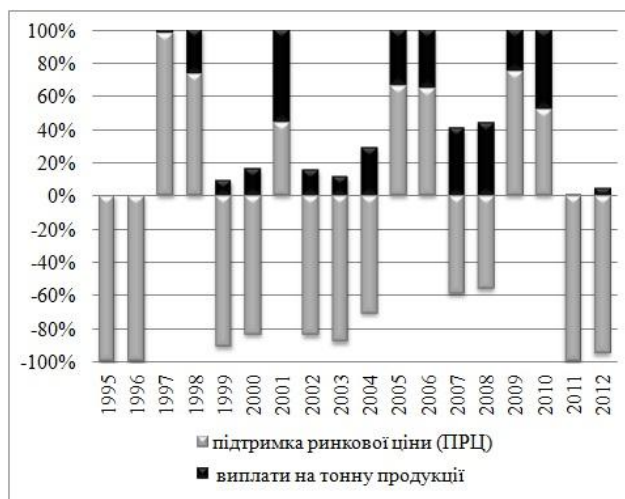

Рис. 2. Структура підтримки сільгоспвиробників на основі виробництва продукції, %

Найбільш обговорюваними з позиції впливу на обсяги торгівлі є заходи підтримки на основі використання ресурсів. Така підтримка передбачає виплати на основі використання оборотних ресурсів, формування основного капіталу та надання виробничих послуг. Як видно з рис. 3, підтримка виробників на основі використання ресурсів має стійку зростаючу тенденцію.

Рис. 3. Динаміка підтримки сільгоспвиробників на основі використання ресурсів, млн грн

Рис. 4. Структура підтримки сільгоспвиробників на основі використання ресурсів, %

В структурі (рис. 4) підтримки на основі використаних ресурсів переважають заходи, пов'язані з використанням оборотних ресурсів (субсидії на страхування, придбані хімікати, добрива, використану електроенергію тощо).

Бюджетні виплати на підтримку сільгоспвиробників також здійснювалися на основі поточних значень посівних площ, поголів'я скота, надходжень та доходу з вимогою виробництва продукції. Динаміка цих виплат має значні коливання (рис. 5). Загальна сума виплат за досліджуваний період зросла у 4 рази. Різке підвищення їх відбулося у 1999 році. У 2009 році скорочення виплат досягло рівня 1995 року.

Найбільша питома вага припадає на виплати, що прив'язані до доходу сільгоспвиробників (рис. 6). Ці виплати здійснювалися протягом всього досліджуваного періоду, вони зросли з 813 млн грн до 3100 млн грн. Найбільшу частку в цих виплатах займають вигоди від впровадження фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП).

Як було визначено вище, явна підтримка споживачів сільськогосподарської продукції в Україні не здійснюється. Неявна підтримка споживачів оцінюється через значення показника «трансферти виробникам від споживачів». Від'ємне значення показника свідчить про оподаткування споживачів сільгосппродукції за рахунок більш високих цін. І навпаки, якщо

показник отримує позитивне значення, то споживачі сільгосппродукції субсидуються.

Рис. 5. Динаміка виплат на основі поточних П/Пс/В/Д, з вимогою виробництва продукції, млн грн.

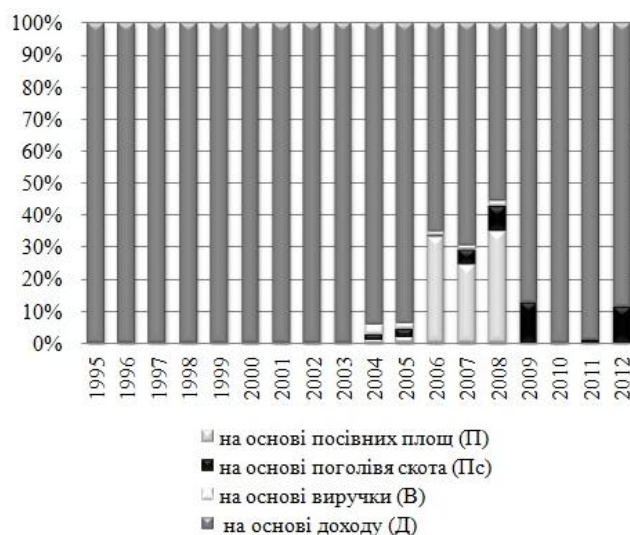

Рис. 6. Структура виплат на основі поточних П/Пс/В/Д, з вимогою виробництва продукції, %

Показник оцінки підтримки споживачів отримав від'ємне значення у 1997–1998, 2001, 2005–2006, 2008–2010 роках. У ці роки національні споживачі сплачували за сільгосппродукцію ціни вищі за світові, отже споживачі сплачують імпліцитний податок. Найбільше значення податку припадає на 2009 рік (13,96 %). В цей рік спостерігаються найбільші втрати споживачів при придбанні сільгосппродукції.

На рис. 7 наведена динаміка структури напрямів підтримки споживачів. У структурі підтримки споживачів переважають трансферти виробникам від споживачів. У більшості років (1997–1998, 2001, 2005–2006, 2008–2010 рр.) ніякої підтримки споживачів а ні через механізм ринкової ціни, а ні через прями субсидії з бюджету не здійснювалося.

Опосередкований вплив на розвиток аграрного сектора мають регуляторні заходи з підтримки аграрної інфраструктури. В табл. 4 наведені дані про суми бюджетних трансфертів, спрямованих на підтримку аграрної інфраструктури з 1995–2012 рр.

Таблиця 3

Динаміка результатів впровадження регуляторних заходів на споживчому ринку за складовими підтримки [9–11]

Рік	Оцінка підтримки споживачів (CSE), млн грн	у тому числі			
		Трансферти виробникам від споживачів	Інші трансферти від споживачів	Трансферти споживачам від платників податків	Коригування на вартість кормів
1995	5577,7	5674,03	320,57	0	-416,87
1996	5276,8	5790,53	423,21	0	-936,96
1997	-1529,6	-1835,38	-9,88	0	315,62
1998	-797,7	-790,22	-146,32	0	138,82
1999	2148,2	2450,81	15,15	0	-317,77
2000	1788,8	1906,58	-59,46	0	-58,34
2001	-1205,5	-612,52	-269,49	0	-323,47
2002	2893,6	3810,92	-409,95	0	-507,4
2003	1640,1	3007,03	-1859,61	0	492,69
2004	1823,7	3330,39	-944,07	0	-562,61
2005	-6086,1	-4541,85	-1181,16	0	-363,09
2006	-5167,9	-3964,87	-834,36	0	-368,71
2007	3508,6	7052,37	-632,66	0	-2911,13
2008	-9954,8	-2044,84	-3592,19	0	-4317,74
2009	-16909,1	-10399,44	-4739,18	0	-1770,52
2010	-4628,6	-2436,95	-1151,68	0	-1040,01
2011	14386,5	21899,26	-357,95	0	-7154,78
2012	5240,2	11598,34	-856,02	0	-5502,09

Таблиця 4

Динаміка результатів впровадження регуляторних заходів в аграрній інфраструктурі за складовими підтримки розвитку [9–11]

Рік	Оцінка підтримки загальних послуг (GSSE), млн грн	у тому числі					
		Сільськогосподарська освіта та інноваційна система	Інспекційні служби	Інфраструктура	Маркетинг та просування товарів	Утримання державних установ	Інше
1995	436,03	110,5	48,98	259,56	1,14	0	15,85
1996	621,91	140,45	41,8	427,1	2	0	10,56
1997	506,52	140,6	29,5	299	13	0	24,42
1998	510,91	159,13	23	298	9	0	21,78
1999	594,86	181,4	46,8	323	10	0	33,66
2000	408,08	215,18	66	92,5	8	0	26,4
2001	602,18	261,38	81,1	225,3	8	0	26,4
2002	937,5	342	276,4	253,5	2,6	10	53
2003	1481,3	567,5	429	381,8	4	53	46
2004	1921	712,8	463,1	586	6,8	89,9	62,4
2005	2856,5	1045,2	791,2	861,9	6,6	86,3	65,3
2006	2572,3	871,9	591,1	951,8	7,5	40	110
2007	3365,7	1194	745,7	1158	8	110	150
2008	3763	1935	812	835	25	74	82
2009	3784	1915	718	903	51	140	57
2010	4866,8	2097	1342	1010,8	49	193	175
2011	5384,1	2412	1367,5	1194	16	236,6	158
2012	6191,2	2837	1593	1296,2	37	305	123

Бюджетні трансферти на підтримку загальних послуг в аграрній сфері з 1995 по 2001 рік коливаються у межах 400–620 млн грн. З 2002 року по 2012 сума коштів зросла майже у 7 разів. Нерівномірною є структура підтримки загальних послуг по рокам дос-

лідження (рис. 8). Так, до 1999 року та у 2001, 2005–2007 рр. найбільша сума бюджетних трансфертів спрямовувалась на підтримку інфраструктури, а у 2000, 2003–2004, 2008–2012 рр. – на підтримку аграрної освіти.

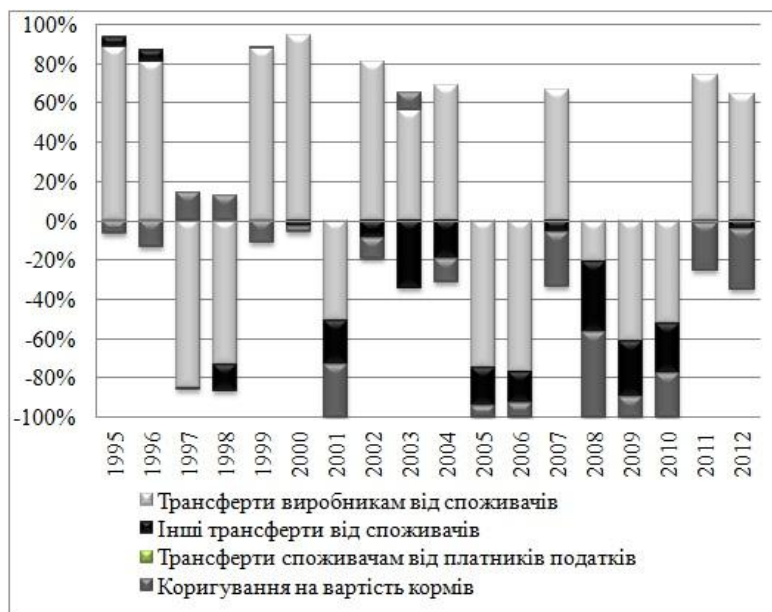

Рис. 7. Структура підтримки споживачів (CSE), %

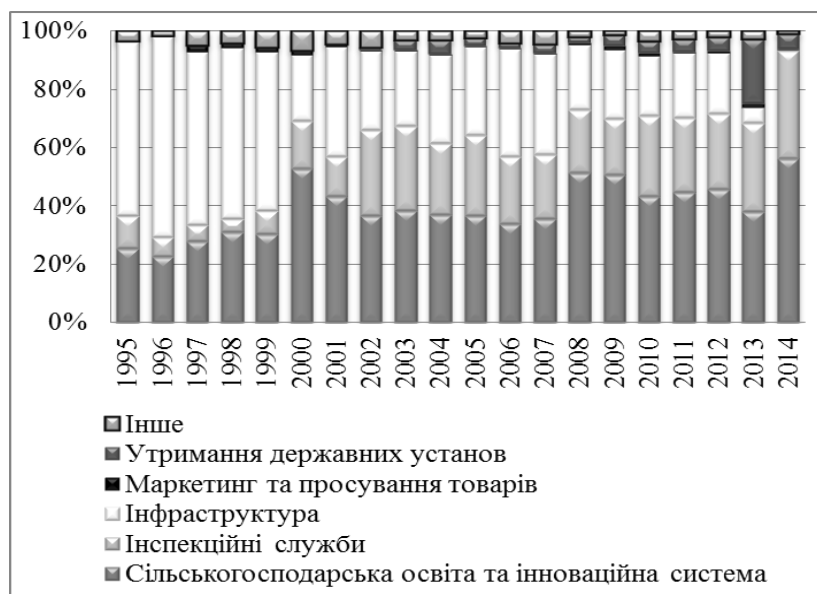

Рис. 8. Структура підтримки загальних послуг, %

Підтримка інфраструктури здійснювалася за напрямками: іригація та дренажні системи (технічне обслуговування та будівництво) з національного та місцевих бюджетів, земельна реформа, хімічна сертифікація землі, фонд державного земельного банку, інфраструктура сільської місцевості.

Підтримка сфери наукових досліджень та розробок здійснювалася за державною програмою розвитку тваринництва, державною програмою селекції культур та сортовипробування, іншими напрямками. На підтримку наукових досліджень та розробок від загальної суми бюджетних трансфертів виділялося від 5,6 % у 2003 році (найменше значення) до 20,1 % у 2000 році (найбільше значення). Взагалі у 2000 році відбулася значна зміна у структурі підтримки загальних послуг у бік збільшення витрат на наукові розробки, аграрну освіту та інспекційні служби.

Питома вага бюджетних трансфертів на підтримку розвитку аграрної освіти поступово зростала з

незначними коливаннями з 14,6 % у 1995 році до 36,4 % у 2012 році. Найбільше значення питомої ваги бюджетних виплат на аграрну освіту було зафіксовано у 2009 році – 38,5 %.

Основним напрямом підтримки інспекційних служб є боротьба зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин та тварин. Суми бюджетних трансфертів на підтримку інспекційних служб мають значні коливання: від 4,5 % питомої ваги підтримки загальних послуг у 1998 році до 29,5 % у 2002 році.

Незначні суми спрямовуються у підтримку розвитку маркетингу та просування товарів (до 4 %). До 2011 року бюджетні трансферти спрямовувалися лише на заходи маркетингу та просування товарів, а у 2011 року значна сума коштів була вже виділена на фінансову підтримку створення оптових ринків (198 млн грн).

Бюджетні трансферти за напрямом утримання державних установ (до 5 %) спрямовувалися на дер-

жавну закупівлю для цілей продовольчої безпеки (у Держрезерв), формування та введення високоякісного насіння.

6. Обговорення результатів впливу регуляторних заходів на стан аграрного виробництва

Дослідження не може бути завершеним без оцінки впливу регуляторних заходів на показники розвитку аграрної сфери. Визначення тісноти зв'язку між показником розвитку аграрного виробництва – валової доданої вартості, створеної в сільському господарстві, та загальною сумою підтримки аграрної сфери дозволить визначити наявність зв'язку між ними та ступінь реагування аграрного виробництва на його підтримку через регуляторні заходи.

На рис. 9 наведені криві, які відображають динаміку зміни валової доданої вартості сільського господарства та загальної суми підтримки з відповідними лініями регресії.

Рис. 9. Аналіз впливу регуляторних заходів підтримки аграрної сфери на валову додану вартість сільського господарства

Спостерігається схожа тенденція у зміні показників у період з 1995 по 2006 рік. Починаючи з 2007 року по 2012 рік відмічена зовсім протилежна тенденція: у рік збільшення сум державної підтримки знижується показник доданої вартості в сільському господарстві, і навпаки. Враховуючи специфічність аграрної сфери і термін реагування системи на зміни, слід визначити часовий лаг (табл. 5).

Таблиця 5

Встановлення запізнення у взаємодії між сукупною підтримкою аграрної сфери та доданою вартістю сільського господарства

Часовий лаг	Коефіцієнт парної кореляції, визначений за абсолютними значеннями показників	Коефіцієнт парної кореляції, визначений за відхиленнями від тренду
0	0,29	-0,4
1	0,33	-0,36
2	0,65	-0,007
3	0,65	-0,083
4	0,56	-0,079
5	0,6	0,078
6	0,68	0,33
7	0,67	0,417
8	0,47	0,119

Джерело: розрахунку автора

При встановленні тісноти зв'язку між досліджуваними показниками, на основі абсолютних значень, для періодів запізнення у взаємодії від 0 до 8 років, було отримано значення коефіцієнта кореляції у інтервалі 0,29–0,68. Найбільше значення коефіцієнта кореляції (0,68) свідчить про наявність помітного зв'язку між досліджуваними показниками при періоді запізнення у взаємодії у 6 років.

З метою усунення явища автокореляції, було використано метод відхилення від тренду для встановлення тісноти зв'язку. Отримані результати показали наявність слабкого зв'язку (0,417) між сукупною підтримкою аграрної сфери і валовою доданою вартістю сільського господарства при періоді запізнення у взаємодії у 7 років.

Результати кореляційного аналізу свідчать про наявність часового лагу у взаємодії регуляторних заходів та результатів розвитку аграрної сфери, що безумовно слід враховувати при розробці аграрної політики.

7. Висновки

Дослідження регуляторних заходів підтримки розвитку аграрної сфери за її основними складовими показали відсутність узгодженості між застосуванням інструментів бюджетної підтримки сільгоспвиробників та податковою, кредитною, торговельною політикою. Бюджетні виплати лише частково змогли компенсувати наслідки негативної підтримки ринкової ціни. У середньому ціни виробників знаходяться нижче рівня світових цін, але диспропорції в захисті цін по різних групах товарів істотні. Близько двох

третин всього обсягу підтримки виробників надається у формах, які найбільше спотворюють торгівлю і виробництво, при цьому в бюджетній підтримці домінують субсидії на використовувані ресурси.

У 1995–1996, 2002 та 2011 роках показник державної підтримки отримав від'ємне значення. Саме в ці роки внутрішні ціни виробників були значно менші за світові, що потребувало субсидування галузі. Але, як свідчать дані табл. 1, бюджетні трансферти не змогли виконати компенсаційну функцію. Регуляторні заходи повинні бути спрямовуватися на вирішення проблеми підтримки ринкового балансу між попитом та пропозицією. В реальності вони спрямовувалися на вирішення тимчасових проблем.

Результати кореляційного аналізу свідчать про наявність значного часового лагу у взаємодії регуляторних заходів та результатів розвитку аграрної сфери, що, безумовно, слід враховувати при розробці аграрної політики.

В цілому слід зазначити, що доводи про необхідність постійної підтримки (головним чином, за рахунок прямих заходів) аграрної сфери не витримують аргументації. Державні заходи мають надати поштовх розвитку, а в подальшому система має розвиватися сама.

Література

1. Саблук, П. Т. Особливості аграрної реформи в Україні [Текст] / П. Т. Саблук. – К.: ЗАТ «Нічлава», 1997. – 304 с.
2. Гайдуцький, П. І. Аграрна реформа в Україні [Текст]: монографія / П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.; за ред. П. І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
3. Дем'яненко, М. Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК [Текст]: монографія / М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук В. М. Скупий та ін.; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
4. Могильний, О. М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки [Текст] / О. М. Могильний. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
5. Пасхавер, Б. Й. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку [Текст] / Пасхавер Б. Й., Шубравська О. В., Молдаван Л. В. та ін.; за ред. акад. УААН Б. Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 432 с.
6. Міщенко, Д. А. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: теорія та методологія [Текст]: монографія / Д. А. Міщенко. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. фін. акад., 2014. – 308 с.
7. Міщенко, Д. А. Організаційні та інституційні механізми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: оцінка, ефективність, методологічні основи [Текст]: монографія / Д. А. Міщенко. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 456 с.
8. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation / Organization for economic co-operation and development (Trade and Agriculture Directorate) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/47/1937457.pdf>
9. Agricultural support [Electronic resource]. – Organization for economic cooperation and development. – Available at: <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm#browsers>
10. Producer and Consumer Support Estimates database [Electronic resource]. – Organization for economic cooperation and development. – Available at: <http://www.oecd.org/countries/ukraine/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm>
11. Ukraine [Electronic resource]. – Agricultural Policy Monitoring and Evaluation, 2013. doi: 10.1787/agr_pol-2013-26-en

References

1. Sabluk, P. T. (1997). Osoblivosti agrarnoyi reformi v Ukraini [Features of agrarian reform in Ukraine]. NIchlava, 304.
2. Gaydutskiy, P. I., Sabluk, P. T., Lupenko, Yu. O. ta In.et. al. (2005). Agrarna reforma v Ukraini [Agrarian reform in Ukraine]. NNTs IAE, 424.
3. Dem'janenko, M. Ja., Sabluk, P.T., Skupyj, V. M. ta in. (2011). Derzhavna polityka finansovoi' pidtrymky rozvytku agrarnogo sektoru APK: monografija. (2011). [The state policy of financial support to the agricultural sector agribusiness]. NNC IAE, 372.
4. Mogylnyj, O. M. (2002). Derzhavne reguljuvannja agrarnogo vyrobnytva v period transformacii' ekonomiky [State regulation of agricultural production in the period of economic transformation]. IAE UAAN, 430.
5. Pashaver B. J., Shubravs'ka O. V., Moldavan L. V. ta in. (2009). Vyklyky i shljahy agroprodovol'chogo rozvytku [Challenges and ways of agri-food development]. NAN Ukrai'ny; In-t ekon. ta prognosuv, 432.
6. Mishhenko, D. A. (2014). Mehanizmy derzhavnogo reguljuvannja rozvytku agrarnogo sektora ekonomiky Ukrai'ny: teoriya ta metodologija [Mechanisms of regulation of the agricultural sector of Ukraine: Theory and Methodology]. Dnipropetrovsk: Dniprop. derzh. fln. akad., 308.
7. Mischenko, D. A. (2012). Organizatsiyni ta Institutsiyni mehanizmi derzhavnogo reguljuvannja rozvytku agrarnogo sektora ekonomiki Ukraini: otsinka, efektyvnist, metodologichni osnovi [Organizational and institutional mechanisms of state regulation of agrarian sector of Ukraine's economy: evaluation, effectiveness, methodological bases]. Donetsk: Yugo-Vostok, 456.
8. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation. Organization for economic cooperation and development. Available at: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/47/1937457.pdf>
9. Trade and Agriculture Directorate. Agricultural policies and support. Producer and Consumer Support Estimates database. Organization for economic cooperation and development. Available at: <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm#browsers>
10. Ukraine. Producer and Consumer Support Estimates database. Organization for economic cooperation and development. Available at: <http://www.oecd.org/countries/ukraine/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm>
11. Ukraine (2013). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation. doi: 10.1787/agr_pol-2013-26-en

Дата знаходження рукопису 27.07.2015

Кулаковська Тетяна Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки промисловості, Одеська національна академія харчових технологій, вул. Канатна, 112, м. Одеса, Україна, 65039
E-mail: Tatyana_Kula@mail.ru